

HÁROM NYÍREGYHÁZI POLGÁRMESTER

Adalékok a nyíregyházi Bencs-család egyik ágának történetéhez

A nyíregyházi Északi, más néven Morgó temetőnek XVI. parcellájában, a 73./93/. számú sírkertjében zsúfolt névsorral vésett obeliszket találunk. A feliratok közül néhány idekíváncozik: *Bencs László* Nyíregyháza város volt polgármestere 1841-1905, *Bencs Lászlóné Gyirászin Mária* 1843-1920, alul: Dr. *Bencs Kálmán* polgármester 1884-1934. Oldalt: *Balla Jenő*, Nyíregyháza volt polgármestere 1869-1918.

Feltűnik, hogy kettejüknél a *volt* szót is kiírták: László már a polgármesterségét felváltó képviselőség végén halt meg, Balla Jenő nyugdíjasként, BencsKálmán viszont aktív városi vezetőként hunyt el.

Vagyis: ez a családi sírhely három nyíregyházi polgármestert fogadott magába. *Róluk* készült az alábbi családtörténeti adaléksor, a polgármesterek részletesebb életrajzával.

* * *

A Bencseket illető legrégebbi adatot a kutatás jelenlegi állása szerint a Lukács-féle várostörténetben olvashatjuk - levéltári irat idézeteként. Az 1714. év kapcsán adja Lukács annak a 131 családfőnek a névsorát, akik az ez évi összeírásban szerepelnek. Itt, a 49. sorszám alatt szerepel Bencs *Gyurka* neve. Ez azt jelenti, hogy az 1753. évi betelepülés *előtt is* éltek már itt Bencsek.

Utána pedig a lakosságnak utca szerint készített egyik összeírásában található Bencs *András*, a Podregneg ulica azaz Közép utcai lakosok között, 1754-ben, de nem találjuk itt a 40 évnél régebbi névsorbéli György nevét. - Minden bizonnyal ugyanez az András a *birói* tiszt viselője. Működéséről részletek is tudhatók *Németh Zoltán* kutatásaiból. Tisztsége átadásakor, 1759 végén készült egy viszonylag részletes elszámolás. /Tirpákokra vonatkozó iratok... 360-361, 364-5/. Birósága idejére esik a *végleges* letelepedés gazdasági megszervezése: a földek felmérése és elosztása, ill. a határ három részre osztásának közakarattal történt elhatározása, hogy t.i. 2/3 rész legyen szántó, 1/3-a pedig legelő. /Borovszky 98./

Amikor majd a szállásföldek kisebb központjai kialakultak s azokat 1784-ben összeírták, az adott központ legnagyobb családjáról nevezték el ezeket. Így: a később *Szélső bokorként* ismert körzetet ekkor *Bencs-szállásként* regisztrálták, ill. *Bencs-tanya* volt a későbbi *Manda* /Mandai, Mándi/ bokrok területén is. Szá-

muk növekedésére mutat az is, hogy már nem férnek el egyetlen körzetben, szállásban /Hunek, 62-3/.

Németh Zoltánnak egy másik gyűjteménye tartalmaz egy olyan írásbeli intézkedést, amelyben szerepel Bencs György, az eredeti tót szövegben: Djura, aki 1789-ben az *árvák tutora*, azaz gyámügyekkel foglalkozik, hatósági személy. /Testamentumok... 37, 129-130/. Kicsi a valószínűsége annak, hogy az a személy azonos lenne az 1714-ben is említett hasonló keresztnévű Bencs-csel, bár az el-lenkezője sem állítható.

A XIX. század elején, az 1827. évi szállásösszeírásban sem tanya-, sem szállás-névként nem szerepelnek Bencsek.

Az 1837. évi városi privilégiumot követően az 1838- és 1841-beli tisztújításkor is a választott közönség (*selecta communitas*) tagja lett Bencs Mihály /Lukács 252, 255, 270/. - László Géza szerint 1847-ig viselte a tanácsnokságot, s majd csak 1858. márc. 17-én halt meg, 65 éves korában. Neve mellett a *gazda* megjelölés olvasható. /Nyíregyháza mv. tanácsa... 109./

A nyíregyházi *csizmadia* céh 1818-ban önállósult, azaz kivált a nagykál-lói szervezetből. Ezen ünnepélyes alkalomból fölfektetett jegyzőkönyvhöz tag-névsorok csatlakoznak, s itt az olvasható, hogy az egyesüléskor érdemes tagjai voltak a céhnek *Bents Sámuel* úr, továbbá *Bents János* úr. Ez utóbbi név mellett jegyzet: "meghólt 1835".

Talán megengedhető az a következtetés, hogy az esetleg azonos családból leszármazottak egyrésze lassanként /már, még/ más megélhetés után néz az ipa-rosodó Bencsek eleinte még nem vittek meghatározó szerepet a városi közélet-ben.

Ezzel az utóbbi ággal, amelyet az 1835-ben meghalt *csizmadia* mesterség-et űző *Jánostól* tudunk világosan nyomon követni, foglalkozik ez a dolgozat. Ugyanakkor nem felejtendő, hogy a század eleji evangélikus anyakönyvek és a későbbiek is, igen sok Bencsről, több *csizmadia* Bencs-családról adnak hírt.

Ennek az ágnak ismert őse:

1. *Bents /Bencs/ János*, akiről a *csizmadia* céhíratokban olvasható, hogy 1818-ban, a helyi megalakuláskor, már az idősebb, tekintélyesebb mesterek közé tartozik, s 1835-ben halt meg. Felesége Valent Zsuzsa.

Ennek a Bencs-ágnak a levezetése

I. generáció

/A legrégebb ismert ős/

1. **BENCSE János**
x Valent Zsuzsanna

II. generáció

1. 1. **János**
1809-1877
x Chalupka /Halupka/ Mária

III. generáció

1.1.1. János 1834-1907 x Stoffán Sarolta	1.1.2. László I. 1837	1.1.3. László II. 1838-9	1.1.4. László III. 1840	1.1.5. László IV. 1841-1905 x Gyirászin Mária
---	------------------------------------	---------------------------------------	--------------------------------------	---

IV. generáció

1.1.1.1. János 1857-1866				1.1.5.1. Mariska 1873-1911 x Prok Gyula
1.1.1.2. Mária 1861-1915				1.1.5.2. László Jenő 1875-1876 x Tatay István
1.1.1.3. László 1863-1869				1.1.5.3. Etelka 1877-1962 x Balla Jenő
1.1.1.4. Erzsébet /Eliz/ 1865-1895				1.1.5.4. Gyula Béla 1879-1880 x Oberlaender Károly
1.1.1.5. András 1866-1872				1.1.5.5. Kálmán Endre 1884-1934 x1. Csapkay Katalin x2. Gaál Irén
1.1.1.6. György szül. 1869 x Papp Róza				

A második generáció

1.1. Hasonlónevű fiának útja részletesebben ismerős. *János* 1809-ben született. A XV.21.I. pallium végén található feljegyzés szerint mint csizmadia mesterlegény addig méltón szolgált: s ha a város választott közönsége neki, nyolcadmagával, biztosítja a polgárjogot s még a kívántatott remeket is elkészíti, a céh be fogja venni őket tagjai közé. Ezt 1831. jan. 24-én *Kretsula* András, a céh hites jegyzője bizonyítja. Az irat hátoldalán a folytatás. Eszerint *Bents János* ellen semmi terhelő észrevétel nincs, ha remekel s a céhbe felveszik, "leüledése el fog fogadtatni". 1831. jan. 28. Aláírás *Draskóczy János*. /Ő a város fiskálisa: 1814-ben vállalta fel ezt a hivatalt, s 17. szolgálati éve végén a város gyülekezete előtt írásban lemondott 1831. dec. 30-án V. A. 28 /28./ Ebben az időben, és még néhány évtizedig, törvényszerű az az eljárás, hogy bárakárkinek ha a városban született is, a felnőtt korba lépve, ill. mesterséghez jutása után lakosítási engedélyt kell kérnie. Ennek feltétele, hogy magát és családját mestersége folytán, önállóan képes eltartania.

Ez a *Bencs János* három év múlva megházasodott, felesége *Chalupka /Halupka/ Mária*, *Ch. Mihály* és *Liskány Mária* leánya, aki két évi özvegység után halt meg 1879. febr. 6-án, 64 éves korában, a *Selyem utca 858.sz. házban*. - *János* maga 1848-ban annak a három esküdtnek egyike, aki az adószedéssel van megbízva. A közbejött "mozgalmas" idők után, majd csak 1850-ben vizsgálják felül számadási lajstromaikat, s az *akkor* megszavazott "jutalomdíjak" kifizetését majd csak 1851 májusában szavazta meg a tanács /V.B.142/5-3a.No. 540./ - Abban az 1861. jan. 10-én készült jegyzékben, amelyben "a reményekkel teli nemzeti felbuzduláskor" azokat a városi polgárokat írták össze, akik az alakítandó *Zabolch-megyei* bizottmányba a város részéről ajánlhatnák, *Bencs János*, a 858. sz. ház tulajdonos-lakója is szerepel a javasolt, esedékes patriciusok között /V.B. 16/110-1/. Ugyanekkoriban, 1861-ben megalakult a Polgári Kör, de hamarosan betiltották, s majd 1867 februárjában *Iparkör* névvel újjászerveződött "a helybeli iparosok akaratából". A 17 kezdeményező szervező egyike *B.János*, akit az ideiglenesen megválasztott tisztikarban a pénztárosi tisztséggel ruháznak fel. Az evangélikus egyházban és a közéletben is nagytekintélyű férfiú 43 évi házasság után 1877.márc.20-án halt meg. (Geduly 211.) 64 és 1/4 éves korában - ahogy írja az anyakönyvi megjegyzés- "három pap temette", ami tekintélyét, tisztességét jelentheti.

A harmadik generáció

1.1.1. *Bencs János* /1834-1907. jun. 15./, róla már az is tudható, hogy az elemi iskolában *Mihályik Mátyás* "rendes" /okleveles, képesített, rendszeresített/

tanító osztályának tanulója 1840/41-ben, s az osztálykönyv beírása szerint nem a legjobb tanulmányi eredménnyel /VIII. 198. 3./ *Stoffán* Saroltát vette feleségül. Neve mellett eleinte foglalkozásként "földműves" beírás található, később, amikor már a családi földbirtokot kezelte: "magánzóként" szerepel. - (A másik fiúnak, Lászlónak a taníttatás és a közszolgálat jutott.) - A családi birtok nagyságáról egyelőre nincs pontos adat. Valamennyire eligazíthat az az újsághirdetés, amelyik a Nyírvidék 1882. ápr. 30-i számában jelent meg. Eszerint Bencs János /Selyem u. 858/ több évre kiadni szándékozik 122 kh földet az Alsó Simapusztán. - Nevével egyébként nemigen találkozik a kutató a város közéletében. Öccsének a halálát ő jelenti be az anyakönyvi hivatalban 1905-ben.

1.1.2. *Bencs László /I./* szül. 1837. jan. 17. Ker. szülők: *Jelanovics Sámuel* és *Marko Helena*. Megh. 1837. szept. 15.

1.1.3. *Bencs László /II./* szül. 1838. nov. 14. Ker. szülők: mint előbb. Megh. 1839. dec. 21.

1.1.4. *Bencs László /III./* szül. 1840. júl. 27. Ker. szülők: mint előbb. Megh. 1840. szept. 11.

Nincs megbízható adat arra, hogy a szülők, keresztkomák miért ragaszkodtak ily konokul, - az általános szokás ellenére - a László névhez, - mígnem *László /IV./* végre megélt.

1.1.5. *Bencs László* szül: 1841. aug. 4. Ker. szülők: mint előbb. Házasságra lépett *Girászin /Gyrászin, Gyraszín/ Máriával, G. János* és *Hundashagen Magdolna* leányával, aki 1842-ben született, s majd 1859-ben férjhezment *Tregjár Ernő*höz /1828-1862/. Fiúk született 1860-ban, megh. *Terényi Ernő* néven 1883. aug. 10-én. / Nyugszik anyja mellett a Bencs-család sírkertjében. / - Másodszor férjhezment 1863-ban *Andresz Károlyhoz /1840-1872./* Gyermekeükről nincs említés, - Harmadszor állt oltár elé, 1873. nov. 27-én *Bencs Lászlóval*, akit jóval túl is élt: meghalt 1920. nov. 23-án.

Bencs László alsó iskoláit az evangélikus elemiben járta: az 1854/55. tanévben szerepel a főkönyvben, mint aki V. éve iskolás: ebben a tanévben az 1. nyelvészeti osztály tanulója /VIII. 198. 14/. Életrajzának főbb adatait *Geduly Henrik* írta meg először millenniumi jubileumi kötetében /82/. Ezek szerint a gimnáziumot Lőcsén, Sopronban, majd Eperjesen és Debrecenben végezte. A jogi tanulmányok színhelye újra Eperjes: itt nyert ügyvédi oklevelet is 1868-ban. Megjegyzendő, hogy későbbi népszerűségét az is növelte, hogy 1859-ben, "hazafias fellobbanásáért", mivel egy összejövetelelen *Kossuthot* éljenezte, egy félévet fogságban "vasban" kellett töltenie. - Hazajövele után *Bánó József* országgyűlési képviselő mellé, írnoknak küldi a város, "a közélet és hazánk törvényhozása terén az ismeretgyűjtést előmozdítandó", a szokásos két forint napidíj mellett egy év és egy hónap időtartamra: így kerül Pestre. /V. B. 161-114/5. 1868. márc. 5. /

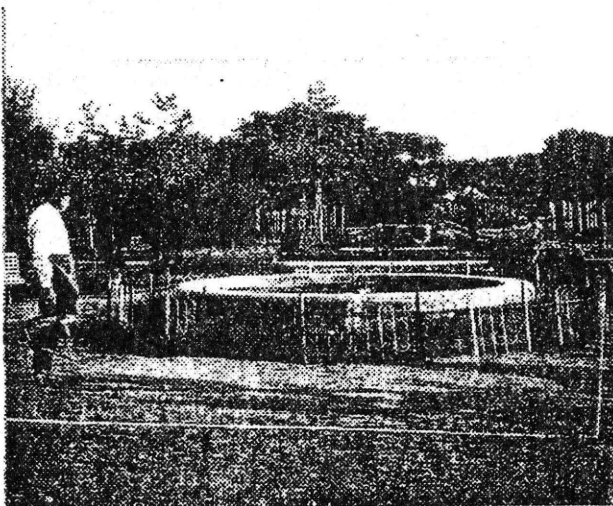
Itthon 1869. május. 27-étől 1873-ig másodtanácsos, 1873-tól már első tanácsos 1890-ig. Időközben egy évig városi főkapitány. 1890-ben *Krasznay Gábor* /1821-1890/ után Bencset választják polgármesterré. 1901-ig viseli ezt a tisztséget: akkor a 48-as függetlenségi párt helyi emberei ragaszkodtak jelöléséhez, így meg is választották: 1124 szavazatból 835 esett rá, a többin egy szabadelvű és egy pártonkívüli jelölt osztozkodott. Ennek megfelelően 32 évi városi szolgálat után, az utolsó 11 évben viselt polgármesteri állásáról lemond. A képviselőtestület azal búcsúzik tőle, hogy "tetemes része volt a város utolsó 30 évében elért fejlődésben" /V.B. 181-27. 1901. nov. 15. K: 12.504/. A ciklus végén már betegeskedett, 1905 januárjában kitér a újrjelöléstől, majd február 2-án meg is halt.

Városi működésének kezdetétől a gazdasági ügyek tartoznak hozzá, egyre bővülő hatáskörrel. Nagy hasznára vált, hogy sokfelé járt az országban, s így szerzett tapasztalatait igyekezett itthon hasznosítani. A gazdák lovainak nemesítése, minőségének javítása egyik nagy eredménye, - már a 80-as években. - Amikor megszűnt az előfogati társulás működése, a vasúti forgalom növekedése háttérbe szorította a forspontos utazást, a fogatok, cugok állomáshelye felszabadult, s az ú. n. *cugoskert* helyén -javaslatára- *népkertet* alakítottak ki. 1884-ben nyitották meg, a létrehozáskor botanikai ritkaságokkal is gyarapított 3-4 holdas terület így lett a városnak egy parkszerű találkozóhelye. Egy évtized alatt megnőttek a fák, árnyas-lombos lett a kert, igazi célját mégsem nyerte el. Az akkori városlakóktól messze //! esett, pl. a Széchenyi utcán akkoriban a mai Bessenyei szobortól kifelé csak faraktárak, malmok álltak, lakóház csak a beljebb eső részén. Ott a népkert egyik végén, vasúti állomással szemben egy "polgári" vendéglő, a Széchenyi utcai oldalon a Vig Huszár nevű csárda: elsősorban a vasúttal érkezőknek, átszállóknak, vagy a nagylaktanya kimenős huszárainak kedvelt találkozóhelye - a szintén kimenőt kapott szobacicákkal. Bár bekerítették, esténként kapuját be is zárták, romlását nem kerülhette el, igazi célkitűzését később sem töltötte be - máig sem.

Még tanácsnoksága idején, már 1870-ben vetődik fel egy "melegített vízzel" működő városi *fürdő* létesítésének eszméje /V.B. 161-1177/. Olykor egy-egy magánkezdeményezésről is hallhatunk: ezek városi támogatást is kapnának, de nem valósul meg semmi. Csak 1886-ban született olyan határozat, hogy készüljön-épüljön a népkert városfelőli sarkán egy gőz- és kádfürdő "a városnak e tekintetben hiányos egészségügyi viszonyainak javítása szempontjából, az általános közvélemény hathatós követelésére" /V. B. 181/14. 1886. febr. 16./. Két hét múlva a képviselőtestületben Bencs az ügy előadója: vita után 71:1 arányban megszavazzák, hogy a beadott 3 terv közül a Barzó-Vojtovits építészpáros javaslata kerüljön -általuk- kivitelezésre. Október 1-én már meg is nyithatják. Az újság a következőkről tájékoztat: a *gőzrészén* hat medence áll rendelkezésre, más-más hőfokkal 19 zuhany és 27 vetkező/öltöző szobáckáival. Naponta 60-90 em-

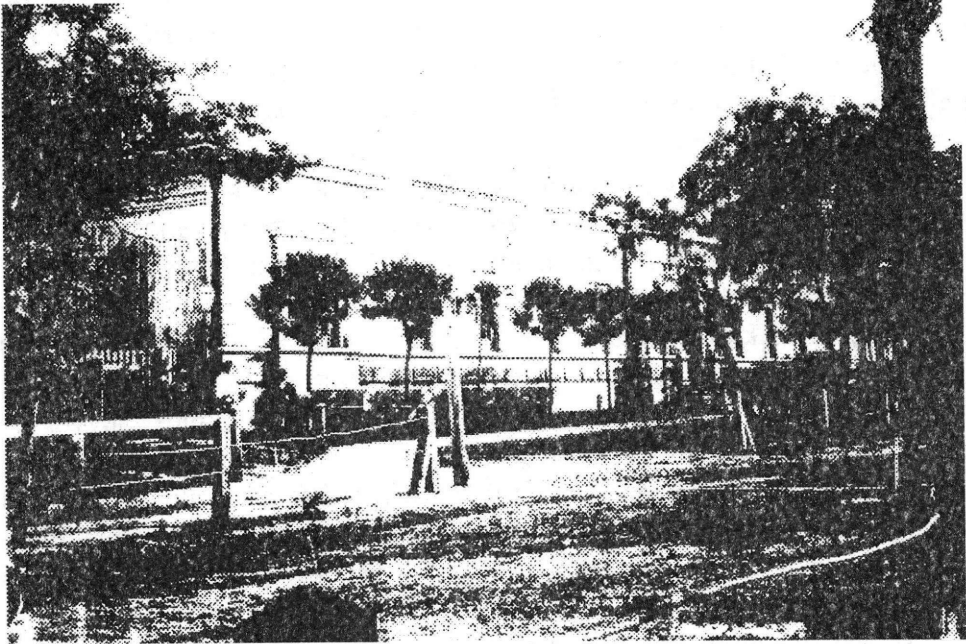
Bencs László
(Zahoray János festménye)

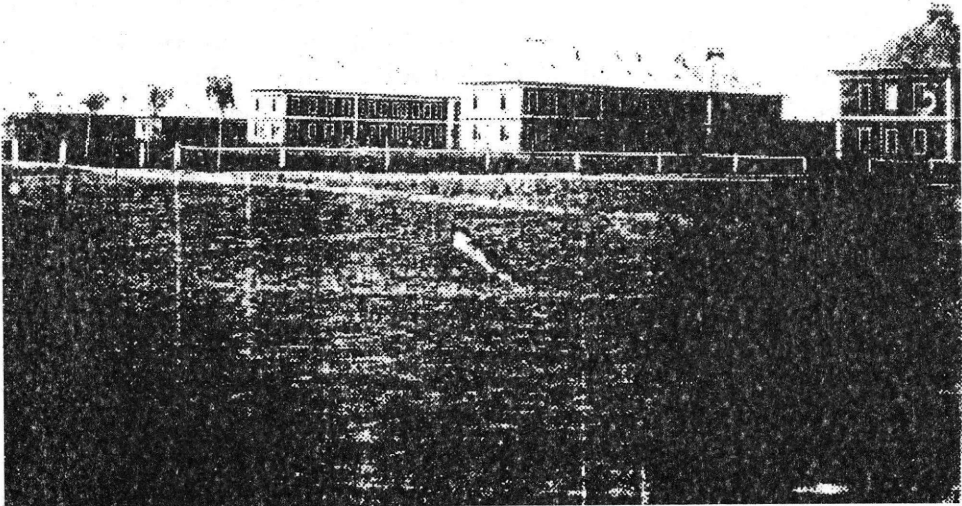
Részlet a "Népkert"-ből

ber fordul meg itt a kezdő napokban. A *kádfürdőben* hat 1-1, négy 2-2 porcelánkáddal felszerelt fürdőszoba található. A műszaki munkákat a Májerszky gépgyár végezte. Lokálpatrióta nagy öröm, hogy még a miskolci polgármester is személyesen jött el, szakembereivel, 1887 nyarán tapasztalatokat szerezni, mert ők is szeretnék ilyen építeni, hiszen nekik nincs ilyen(!) gőz- és kádfürdőjük... /Nyírvidék, 1886. nov. 14., 1887. aug. 31/. Ne feledjük: a múlt század végén Nyíregyházán a fürdőszobás lakás ritka, mint a fehérholló, s még e század legelején sem rózsásabb a helyzet. - Az 1926. évi jelentés szerint a fürdő 337 napon volt nyitva, 60 és félezer látogatót fogadott: ez napi 160-180 személyt jelenthet. Ebből az újságíró azt a következtetést vonta le, hogy egy-egy nyíregyházi városlakó kb. kétszer fürdik egy évben... Bár közfürdőre szükség van: ez a fürdő egyre kevésbé működött sikeresen. Végre 1950 májusában a város a Petőfi utca szélesítése miatt a Széchenyi utcai frontból 5,70 m. széles sávot lebontatott. Az üzem még vegetált egy ideig, míg aztán két évtizeddel ezelőtt, a nagykorút kialakítása végett az egészet lebontották: helyén az autóbusz-pályaudvar keleti részének parkolója található, egykori bejáratánál -most kissé beljebb- egy divatos butikbazar emelkedik.

Tanácsnoki minőségében tartozik ügyköréhez a *nagy lovassági laktanya* "ügye", a megvalósulás már polgármestersége idejére esik. Először 1884-ben van jele a közös hadügyminisztérium érdeklődésének: vajon egy 1000 emberre és 1000 lóra méretezett laktanya idetelepítését és annak építtetését fogadná-e, vállalná-e a város. Eleinte sok az ellenkezés, óvatoskodás, Bencs és hívei viszont a város fejlődését elősegítő vállalkozásnak fogják fel a kérdést. Hiszen a felveendő bankkölcsön kamatjánál nagyobb bérleti összeget biztosít a kincstár 50 évre lényegesen csökken ezzel a lakosság egyik legkellemetlenebb terhe, a beszállások elviselése. Sok idegen fog itt megfordulni, akik éppúgy, mint a katonák a helyi el-látók, szállítók forgalmát, hasznát növelik, és a városi ingatlanok értéke is föltétlenül emelkedik. - 1889 januárjában megszavazzák az építtetését és a hitel föl-vételét, majd 1889. jún. 28-án, a felsőbb hatóságok beleegyezésének is birtokában, a munkálatok végrehajtását, elkezdését is elhatározzák. Az építkezés nagy köz-figyelem mellett 1891 tavaszára el is készült, a műszaki vezetést a budapesti Nagy Virgil kir. mérnök végezte, - aki néhány évvel később az új róm. kat. temp-lomunkat tervezi a Kossuth térre. - A város nevében 1891. szept. 25-én Bencs pol-gármester veszi át az épületegyüttest, majd a császári és királyi 14. huszárezred nov. elsején vonul be új állomáshelyére. Bencs a városi laktanyabizottság élén, a városháza előtt fogadta az érkezőket és "ősi szokás szerint szerint, magyar ven-dégszeretettel látta a katonákat", - 1664 frt. 41 krajcár költséggel /V. B. 181/18. K: 8848. 1891. nov. 24./ - Az építkezés iratai a levéltár V. B. 192. fondjában IV. 12. jelzet alatt igen nagy mennyiségben hozzáférhetők, az itt szolgált huszárok élete, majd a laktanya sorsa, Guszev-lakótelepi korszaka Bene János jól áttekint-hető könyvében követhető nyomon /A nyíregyházi huszárok...Nyh. 1991./.

A gőz- és kádfürdő

A nagy lovassági laktanya

Közismert Bencs szerepe az u. n. *Kossuth-alapítvány* létrehozásában. A március 15-i emlékező vacsorán 1889-ben vetette fel, hogy mintegy 1000 forintos alapítványt kellene összegyűjteni Kossuth emlékének ébrentartására, tiszteletere, s ennek évi kamatait az evang. főgimnázium végzős osztályába járó, a történelmi tanulmányokban legjártasabb diáknak kellene kiadni. A következő évben már a tervezett összeg kétharmada összegyűlt, meg is írták a levelet az előkészítők, élükön Bencs Lászlóval, a turini remetének: adna engedélyt nevének ilyen felhasználására. A válasz kedvező, s attól kezdve - lényegében a mostani időkig - minden március 15-én jelentős jutalmat ad az 1921 óta már Kossuth nevét viselő gimnázium, a történelmi témájú Kossuth-pályázat diáknyertesének. *Milotay* István visszaemlékezik diákkorára, amikor a polgármester Bencs, "aki sudár termetével, szép fehér bajuszával ma is előttem áll, ahogy az iskolai ünnepeken kiosztja a jutalmakat". /M. levele = Nyíregyházi Öregdiákok Emlékkönyve, Nyh. 1936: 125./ Maga az alapítvány eredeti összege az inflációk során elértéktelenedett, de a város, az iskola vezetősége mindig megtalálta az alkalmat, hogy kellő pénzjutalomban részesítse a Kossuth emlékére minden évben kiírt történelmi pályázat győztesét. /*Galambos Sándor: A Kossuth emlékalapítvány SzSzB Szemle 1994: 3. 422-430.*

Bencs hivatali eljárásaival kapcsolatban két anekdota iktatható ide. 1894-ben nyílt meg a város *színházépülete*. Magánrészvénytársaság építtette, de a város ötven darab részvény vásárlásával támogatta az ügyet. A megnyitást követő napon bepezsgőzött huszárönkéntesek rátörtek az egyik színésznő lakására: mindenképpen be akartak menni hozzá. A város rendfenntartó járőre szerette volna őket megfékezni, a vezető városi tanácsnok távozásra szólította fel a duhajokat, de azok maradtak, sőt durva sértésekkel válaszoltak, míg el nem vonultak. Másnap Bencs levelet írt Lenk ezredesnek: nemcsak botrányt okoztak, nemcsak sértegették a város hivatalosan fellépő tisztviselőjét, hanem a huszár tisztjelöltek még párbajra is kihívták a járőrparancsnok tanácsnokot. A két okos vezető hivatása magaslatán állt: a laktanyaparancsnok elküldte segédtsíjtjét /aki az a báró Buttler Sándor, aki a két világháború között a megyei cserkészek vezetője lett/: ő hivatalosan kért elnézést az éjjeli hangoskodó Oehm hadnagy sértő kijelentéseiről. S mivel a hadnagy becsületszavát adta, hogy azon túl, hogy "coki, rendőrtisztviselő", semmi más sértőt nem mondott, ezt bánja, - az affért le is zárták /*Szabolcs-Szatmári-Szemle, 1981: 3. sz.* / - Nem sokkal később, a Lenket felváltó Fontaine ezredes rideg hangú kifogásoló levelet írt: sértőnek tartotta, hogy a polgármester ebzárlatot rendelt el, és követelte, hogy ilyen esetekben őt külön értesítse a polgármester az intézkedés kiadása előtt. Bencs részletes válaszban kifejtette, hogy a városi rendőrkapitány -az országos törvények szerint- helyesen járt el. Továbbá visszautasította az ezredparancsnok követelő /a német szövegben "erfordert"/ kifejezését, hiszen arra neki semmi jogosítványa az ügy kapcsán nincs és nem is lehet. /*V. B. IV. 1895/470.*

alapítványa az én nevemről neveztesse, az nem felel meg a törvényeknek, és az
 én beleegyezésem alatt egy névnek. Ki, mintha én idegen kollégákkal akarnék összekötni.
 Ha azonban én magam jóindulattal és kíváncsisággal Önökhöz hogy alapítványunk
 az én szorong. nevemmel hozzászóló lapjainkba, a neheresség melyet említek
 eltekinthetünk, ha az a mit Önök alapítottak nem Kossuth alapítványának
 hanem Kossuth emléké alapítványának neveztesse, mert az azt jelentené
 hogy (védelemesen) vagy adományozott, és nem szereztek a Sologra) voltak a hat
 indoklásra szolgálhat maguk egy névvel. Alapítványunk neve, az az én szor-
 gony nevemmel hozni kapcsolatba, a mi megfelelne a szándékának, melynek
 Önök becses levelükben kifejtésére adnak, míg ellenben az ha az alapítvány az
 én nevemről neveztesse, idővel mind a emlékeztetést elmosódhat azon magga-
 ráadásra érhessen alkalmas, hogy én névem az alapítványt, holott nem is ezsem
 és nem is vagyok oly anyagi helyzetben hogy teherbírnék

De legyen úgy a mint Önök jónak látják, meggyőződésem mind a feltétel
 nélkül áll rendelkezem Önök akaratának

Megajánlom önöknek tanácsos jóindulattal és őszinte közérdelemmel
 megadott kíváncsiságukkal

Önöknek szíves üdvözléssel!

Lehővelésű kézzel szolgálok

Kossuth Lajos

Az ilyesfajta hivatali karakánsága ellenére a visszaemlékezések, egykori méltatások a hivatali szigor és következetesség mellett kiemelik Bencs barátságos, kedélyes, szíves társalkodó stílusát, magatartását. Első generációs értelmiségi, de nincs benne semmilyen törleszkedési hajlam vagy rideg tekintélyföltés. Ezt pl. az akkoriban megyei főispán, a nagyhírű *Kállay* András is elismeri visszaemlékezéseiben. Jellemzőnek tartják azt is, hogy amikor a Korona vendéglő megnyitáskor afféle vigasságot rendeztek avatásként s annak jövedelmét a városi tisztviselők nyugdíjalapja javára fordították, akkor Bencs nem a tisztjével járó, akkor illő gálaruhában jelent meg, hanem szokásos zsinóros, fekete ünneplő ruhájában s így táncoltatta meg az előkelő vendégek feleségeit. Egyébként: *Alpár* Ignác négy itt megvalósított terve is az ő "idejében" készült el: az evangélikus központi elemi, a vármegyeháza, a színház s 1895-ben a Korona.

Halála után a képviselőtestület, *Imre* János ügyvéd javaslatára, alapítványt tett Bencs László emlékére, nevére. 1906 februárjában határozták el a 2000 koronás tőke kikülönítését azzal a céllal, hogy annak kamata mindig a helybeli kisgazdák olyan fiait segítse, akik a helybeli főgimnáziumban el is végzik magasabbra vezető tanulmányaikat. Jól megértette a képviselőtestület, hogy mennyire követni való példa Bencs László abban /is/, hogy a helyi tirpákság soraiból indulva, előzmények nélkül, addigi szokások ellenére megfelelő magasabb tanulmányokat végzett s így fölkészülhetett szülővárosa ügyeinek szolgálatára, tartós, eredményes vezetésére. Exempla trahunt, - remélték az alapítók. Az I. világháború hadikölcsönös, inflációs következménye, sajnos, ezt az alapítványt is, - mint sok, más nemes szándékú jótékonykodást is-, semmivé tette.

Fia polgármestersége idején a Selyem utca torkolatánál elterülő, a Bencsék 4. számú családi házától néhány méterre kezdődő Zöltség teret Bencs Lászlóról nevezték el, 1928-ban, *Pisszer* János és több városatya javaslatára. *Urbán* Teréz számol be a város utcaneveiről írt könyvében arról, hogy a bevonult szovjet csapatok parancsnokának kívánságára, 1944. december 21-én, a város Leninről teret kényszerült elnevezni, és így lett ez a tér Lenin tér. Azóta sem viseli Bencs László nevét utcatábla szülővárosában. - Idetartozik, hogy amikor Lenin szobra felállításra került a városban, azt az addig *Szabadság* téren állították fel. Nosza, névcserét hajtottak végre: az eladdig Lenin tér lett Szabadság tér, és az ottani Szabadság tér neve került itt a Lenin helyére, - egy jó évtizednyi időre. Mert azóta a szobor is raktárba került, s ezt a teret Országzászló térré nevezték át.

A negyedik generáció /Bencs János ill. B. László gyermekei:/

1.1.1.1. *Bencs János* 1857-ben született, megh. 1886.

1.1.1.2. *Bencs Mária* szül. 1861. szept. 30. Esküszik 1882. jún. 29-én Tatay Istvánnal /1856-1910?/. Özvegségében is folytatta elhunyt férjének mé-

zeskalácsos és gyertyaöntő iparát. Egy napon viaszt forralt, gyertyaöntéshez készült: levéve a fazekat, az égő folyadékot magára öntötte. Másnapra belehalt égési sebeibe 1915. június 15. /Szabolcsvármegye, 1915. jún. 16-17. sz./

1.1.1.3. *Bencs László* szül. 1863. máj. 14. Megh. 1869.

1.1.1.4. *Bencs Erzsébet /Eliz/* szül. 1865. jún. 12.

Házasságot kötött az akkor már nyíregyházi lakos *Oberlaender* Károllyal, /nem ismert okból Debrecenben, 1884. dec. 11-én/, aki Gölnicbányán született 1858. aug. 20-án, O. János kékfestő és Flachbarth Anna Mária fiával. - A Göbl-Wagner vasgyárosok társaként jött Nyíregyházára, később városi tisztviselő: adótiszt, árvapénztári ellenőr-könyvelő. Egy ciklusban lakóközterének választott képviselőtestületi tagja. Felesége 30 éves korában meghalt 1895. dec. 19-én. Házasságukból két fiú maradt: Gusztáv és László. - Oberländer másodsor házassodott Oszwald Vilmával: vele, 1909 végén visszaköltözött a Felvidékre.

1.1.1.5. *Bencs András* szül. 1866. dec. 6., megh. 1872. jan. 22.

1.1.1.6. *Bencs György* szül. 1869. febr. 24. Házasságra lépett 1894. febr. 5. Papp Rózával. Pékséget tanult, később lakatos az *Irsai* /eredeti néven: Oberländer/ - féle vasgyárban.

* * *

1.1.5.1. *Bencs Mária /Mariska/* szül. 1873., megh. 1911. márc. 17. Házasságra lépett 1897. júl. 10-én *Prok* Gyulával /1870-1923/, P. András és Bálint Erzsébet fiával, aki itt gimnazista és éppen azzal az osztállyal nőtt fel, amelyik először tehetett érettségit a főgimnáziumban, 1888-ban. Jogot végzett, majd ügyvédi vizsgát tett. Itthon a híres *Heumann* Ignác irodájában szerzett kellő gyakorlatot, majd önálló irodát nyitott. Közéleti érdeklődéseként a Nyírvidék munkatársa lett, majd 1897-től, a sógorává lett Balla Jenővel megindította a Nyíregyháza c. hetilapot. Később 1920-22-ben az általa alapított Nyíregyházi Déli Hírlap felelős szerkesztője. Harcos, vitakész zsrnalista, cikkeivel mindig a város fejlődését igyekezett, -akár ellenzékben is- szolgálni. Szerepe volt a polgári leányiskola fejlesztésében, hosszabb ideig az evangélikus egyház iskolaszékének és a fiatal evang. leánygimnázium igazgatótanácsának elnöke, utolsó éveiben az egyház felügyelője. Súlyos betegségben, hosszan lappangó tuberkolózisban halt meg 1923. ápr. 13-án. Az evang. templomból temették, s amikor a gyászmenet elindult, hamarosan megállt a Luther utca 13. sz. házuk előtt - tiszteletadás okából. - Ez a ház még a közelmúlt évtizedekben is mindig Prok-házként szerepelt beszélgetésekben, sőt hivatalos iratokban is. A múlt század nyolcvanas éveiben épült: a Prok és rokonságuk lakott a nagy dufartos épületben, P. Gyula halála után nem sokkal, 1926-ban, a város vette meg a 645 négyzetméternyi beépített területű, tekintélyes nagyságú házat: intézmények, közületek elhelyezésére. Félévszázadon át főleg

egészségügyi szervezetek /tüdőgondozó, tisztiorvosi hivatal, szegényrendelés/ birtokolják - fürdetővel, fertőtlenítővel. Párhuzamosan elfért itt a 30-as években a Turáni Kör, a Szabolcs Vezér Bajtársi Egyesület irodája, klubja, a negyvenes évek elejének népfőiskolája negyventagú hallgatóságával is. *Középület* volt ez, a szó legszorosabb értelmében. Évekkel ezelőtt lebontották, az akkori tervek szerint az Országos Kereskedelmi és Hitelbank fog oda és a sarki szomszédtelekre üzemházat /székházat/ építeni: egyelőre parkolóhely a puszta telek a Luther Ház-zal szemben. - Prok özvegyen nevelte három gyermekét /Magdát, Lászlót, Juditot/, s még fiatalok voltak árvái, amikor ő is elhagyta őket.

1.1.5.2. *Bencs László Jenő* szül. 1875. nov. 19., megh. 1876. márc. 4.

1.1.5.3. *Bencs Etelka Ilona* szül. 1877. aug. 12. Házasságra lépett 1906. jún. 5-én *Balla Jenővel*, aki 1869. febr. 19-én született a közeli Hadházon, ahol édesapja gyógyszerész. Apja: *Sztempák Antal*, az ugocsai Fánicsikán született 1836-ban, anyja a nyíregyházi Korponay Zsuzsanna /1846-1913. jan. 3./ - 1893-tól állt a város szolgálatába. 1897-ben már adóügyi tanácsnok, 1902-ben megpályázza a főjegyzőséget, *Bogár Lajossal* együtt, aki eladdig az árvaügyek intézője. Mindketten 86-86 szavazatot kaptak, s az akkori szabályok szerint sorsolás következett, s ezen az úton az állást *Bogár* nyerte el. Őt, *Ballát*, ugyanakkor, közfelkiáltással, gazdasági és adóügyi tanácsossá újraválasztják. - 1900-ban családi nevét *Ballára* változtatja. - Majd amikor *Bogár* nyugdíjba vonult, őt is jelölik a főjegyzői állásra, s ezúttal, 1914 márciusában 119:54 arányban választják meg *Oltványi Ödönnel* szemben. Egy évvel később, 1915-ben *Májerszky Béla* polgármester kérte nyugdíjazását: ekkor már a polgármesteri székért száll választási harcba. Ekkor 126:51 arányban győz sasi *Szabó László* ügyvéddel szemben, aki majd a két világháború közötti Nyíregyháza egyik legnépszerűbb közéleti egyénisége. Ugyanebben az időben *Balla* az evang. egyházban is fontos szerepeket vállal.

Kezdetől fogva mozgékony, figyelemre méltó alakja a város társadalmának. Főmunkatársként dolgozik a főgimnáziumi tanárnak, *Porubszky Pálnak* felelős szerkesztésében megjelent Nyíregyházi Hírlapnak, majd későbbi sógorának, *Prok Gyulának* társaságában a Nyíregyháza c. hetilap társszerkesztője 1897-98-ban. Ő készíti elő és fogalmazza meg annak a memorandumnak a szövegét, amely a törvényhatósági jogért folyt küzdelemnek emlékezetes dokumentuma. Elutasítás után a kiegészítés és az újabb magyarázat is az ő munkája. Bár sikert akkor sem értek el, a képviselőtestület jónak látta jegyzőkönyvileg külön köszönetet mondani a nagy körültekintéssel, gazdagon okadatolt szerkesztésért /V.B. 181/33. 1907. okt. 25. K: 357/. - Hasonló elismerés övezte azt a vagyoni és gazdálkodási helyzetjelentést is, amelyet 1906-ban terjesztett a képviselőtestület elé. 15 fejezetben elemezte, mérte fel a helyzetet, állapotot, s határozott következtetéseket vonva le, a városi gazdálkodás új útjait, távlatait tervezi. Ez nyomtatásban is meg-

Balla Jenő

jelent a helyi Piringer nyomdájában /XV.8. 2. doboz/. - Zenedelvelő és értő ember, jól zongorázik és nyilvános szereplést is vállal. Pl. 1908-ban a húsvéti ünnepi misén az új róm.kat. templomban elhangzott Kempner-misében ő játssza az orgonaszólamot /Nyírvidék, 1908.ápr. 12./.

1912-ben, májusban a Szabolcsvármegye c. lap hasábjain feltűnő javaslatl áll elő a színház iránt érdeklődő polgárok érdekében. Fontos városi feladatnak tünteti föl egy új színházépület felépítését, esetleg egy vigadóval közös épület-együttesben. Fontos szempontja, hogy közelebb // legyen a belvároshoz, több nézőt fogadhasson be - és a fűtés is kapjon eredményes megoldást. /Ez ugyanis az Alpár-féle épületben a legsebezhetőbb pontja a régi színháznak./ Ezért a Dessewffy /ma: Bessenyei/ térnek a Széchenyi utca felőli, rövidebb oldalát jelöli alkalmasnak, kb. a Bessenyei szobor mostani helyén. Parázs vita alakul ki a lapokban: a mostani színház, amelybe 600-an férnek be, soha sincs tele, nem kell nagyobb, sem új. De kell, és a régi lebontásának anyagait felhasználva, eladva, az új felépítésének költsége lényegesen csökkenthető. Egy nagy vigadót kellene építeni, amelyben van kaszinó, hangversenyterem, színház, több kisebb klubhelyiség, stb. együtt. Balla majd 1913. március 27-én a Nyírvidékben megint visszatér az eredetileg javasolt helyszínhez, s ekkor már aprólékos számításokkal is szolgál: napi és heti bevételi tervet készít, az ülőhelyfajták jegyárait lebontva kalkulál, s egy győri példa /minta/ alapján elindulva immár 1200 személyes nézőtérrel számol, mert így gazdaságosabb. - A következő évben kitört a világháború s ez elsodorta a józanabb vagy az ilyen délibábos terveket is.

Ezek, a reális alapokat nélkülöző, nagyzási hóbortnak is tekinthető elgondolásai majd polgármester korában válnak veszélyesebbé, lényegében kórossá. 1917 elején meggondolatlan, vagdalkozó cikkeket ír, amelyek sokakat sértenek és hírlapi "Nyílt tér"-beli nyilatkozatokhoz, tiltakozásokhoz, képviselőtestületi felszólalásokhoz vezetnek. Amikor aztán már arra adott ki megbízást, hogy a Korona épületét és a városházát is *háromemeletesre* kell építeni, akkor már az alispántól fegyelmi eljárás indult, az orvosok pedig ellenőrzésük alá vették Ballát. Április 5-én a budapesti Moravcsik-klinikára szállítják, majd a Kékgolyó utcai Schwartzter Ferenc féle elme- és ideggyógyintézetben ápolják, egyidejűleg óvatosságból a család gyámság alá is helyezetteti. Hivatalosan előbb csak három havi egészségügyi szabadságra bocsátja őt az alispán, majd pedig - megszüntetve az elrendelt fegyelmit - kezdeményezték a nyugdíjazási eljárást /V.B. 181/43. Kgy. 685. 1917. nov. 23./ Múltak a hónapok, állapota nem javult, sőt közveszélyesnek nyilvánult, és Ballát Nagykovács szállításra, itthon állását betöltötték. Két évi élőhalott tengődés után Kállóban is halt meg 1919. márc. 27-én. Nyíregyházi temetése már a tanácsköztársasági napokra esett, de a város és a megye régi és ak-

kori vezetőtisztviselői egyaránt megadták a volt polgármesternek kijáró uszteletet, mint a város polgársága is. Két fia maradt: Endre és István.

1.1.5.4. *Bencs Gyula Béla* szül: 1879. ápr. 24. Megh. 1880. jan. 6.

1.5.5. *Bencs Kálmán Endre* szül: 1884. szept. 6.

Első felesége Csapkay Katalin /Cs. Jenő és Orbán Emma leánya/, esk. 1910. júl. 17. Elváltak. - Második felesége Gaál Irén /G.Ede és Huray Katalin leánya/, esk. 1924. ápr. 3. Gyermekük nem voltak. Második feleségének előző házasságából született két fiát, Lászlót és Kálmánt adoptálta. - Megh. 1934. dec. 27.

A város polgármesterének kisfiaként becsben tartják az elemi iskolában: 1894-ben, a márciusi nemzeti ünnepen ő szavalja a Nemzeti dalt, s ezt még a Szabolcsi Hírlap is megírja. - A főgimnázium már szigorúbban fogja: hetedikes gimnazista korában volt, valmilyen, immár ködbe merült fegyelmi vétsége. Ezért kívánatos, hogy szülei a nyilvános tanulók közül kivegyék, ezt az osztályt itt magántanulóként végezte el, az utolsó, érettségivel járó osztályt azonban, 1901-ben már Rozsnyón fejezte be. A szigorúságára mindig sokat adó Kossuth gimnáziumiak sokáig, gyakran emlegették ezt a tényt az egyenlő mértékkel mérés, objektív szigorúság gyakorlati példájaként. - Jogi tanulmányait Bencs a kolozsvári egyetemen végezte, 1907-ben szerezte doktorátusát. Ezek után Nyíregyházán sasi Szabó László és Fráter Ernő irodájában jurátuskodik, majd - már, régebben polgármester édesapjának halála után - 1909 júniusában került a városházára ideiglenes közigazgatási gyakornoki minőségben /V.B. 181-35. Kgy. 221/. - 1910. ápr. 15-én II. aljegyzővé, 1914 augusztusában pénzügyi tanácsosi állásra választják meg, - ez utóbbi esetben 91:43 arányban - Géczy Gézával szemben, aki viszont majd a főjegyzői állást nyeri el 1915-ben. Géczy, aki egyszersmind polgármesterhelyettes is, 1917-ben meghalt, utódja Oltványi Ödön lett, s így most ő helyettesíti a betegszabadságon levő polgármestert, Balla Jenőt. Amikor viszont 1918. január 8-án már betölthetővé vált a polgármesteri szék, a tisztújításkor a leadott 188 szavazatból 102 esett Bencsre, az ezután Egerbe távozó Trak Gézára 64-en, Oltványira pedig 16-an szavaztak.

Alig múlt 33 éves, amikor Bencs a képviselőtestület elnöke lett, addig példátlan ez a város történetében. A testületben először mondott, afféle székfoglaló beszédében kifejezi reményét és kívánságát, hogy fiatalságának aktivitásával, minden erejével a város érdekeit fogja szolgálni. Mindjárt kapóra jött egy régen húzódó iskolanyitási ügy: 1912 óta, főleg a Kereskedők és Gazdák Körének a sürgetésére, megannyi beadványt szerkesztettek, jelentkezőket írtak össze, a városban első, nem humán jellegű középiskola megnyitása érdekében. Még 1918 első felében is visszautasították az alapítási felajánlást és tervzetét. A nem sokkal előbb országgyűlési képviselővé választott budapesti *Fényes László*val együttműködve ki tudták verekedni a városi fenntartású fiú felsőkereskedelmi is-

kola megnyitását lehetővé tevő miniszteri rendeletet, engedélyt. Az iskola 10 éves jubileumán is úgy tekint vissza Bencs erre a tényre, mint polgármesteri tevékenységének első igazi sikerére. Meg is maradt haláláig az iskola felügyelőbizottsága elnökének. - 1918-ban, a forradalmak kezdetén az országos spanyol járvány ide is megérkezett, Bencset is elérte, betegszabadságra kényszerült. Előbb december, majd január közepén is visszament hivatalába egy-egy napra, de vesztére, mert újra visszaesett s csak hosszú, lassú gyógyulás után térhetett vissza a munkához 19 májusában. A család úgy emlegette ezt az időszakot, mint Bencs későbbi szívpanaszainak /majd halálának/ előidézőjét, okát: végül is t. i. éppen hivatalba menet az angina pectoris ütötte le lábáról 50 éves korában.

Az 1918/19-es idők utáni számonkérések során, az 1920/21. évi igazolások, eljárások, perek idején, a megye vezetőivel egyetértésben, velük karöltve, mindent elkövetett a súlyos ítéletek ellen, illetve azok fokozatos enyhítéséért. 1921-től az evang. főgimnázium kormányzótanácsának elnöke: éppen akkor veszi fel az iskola Kossuth nevét. Ezt az elnöki funkciót is haláláig viselte. Az első általa elnökkölt ülésen hangsúlyozta, - a diákkori "előzmények"-re célozva - hogy azokkal együtt és azoktól eltekintve "Alma Materének hűséges és hálás fia akar lenni." Az iskola 1934/35. évi Értesítőjében Zsolnai Vilmos igazgató elparentáló cikkében két és fél oldalon sorolja fel azt a sok, hathatós és tartós segítséget, amellyel Bencs szolgálta diákéletének iskoláját. Csak mutatóban: az apja által kezdeményezett Kossuth-alapítvány elértéktelenedését kompenzálja a városi költségvetésbe fölvelt összeg, a pályázat elnyerőjének méltó jutalmazására. 1929-től kezdi el az iskola öregdiák-egyesületének megszervezését: ennek is elnökeként vitte a tervet a megvalósítástól a tényleges működésig. - Az iskola fejlesztésének záloga egy önálló *diákothos* létesítése: 1929-ben ezt meg is nyitották az iskolával szemben lévő épületekben. Az internátus az 1944. őszi harcok idején annyira megsérült, hogy későbbi újjáépítése lehetetlenné vált.

Még csak hatodik éve polgármester, amikor kormányfőtanácsosi címmel tünteti ki az államfő 1924 márciusában. Képviselőtestületi ülésen adja át az elismerést *Kállay* Miklós akkori szabolcsi főispán /egykor lejjebb járt diáktársa a főgimnáziumban/, s a választmány nevében *Énekes* János r.kat. plébános, pápai prelátnak méltatja Bencs szolgálati érdemeit. Munkásságát egyébként áttekinthetően ismertetik azok a polgármesteri jelentések, amelyeket ő vezetett be: minden év első ülése elé terjesztette a lejárt év munkáját, gondját, baját, eredményeit - s a további terveket.

1925-től az evangélikus egyházközség felügyelője. Egyházi és városfejlesztési terveinek szerencsésen megmaradt eredménye, az addig is egyházi tulajdonú telkekre épített *Luther Ház*, amelyik *Kotsis* Iván műegyetemi tanár tervei alapján, itthoni mesterek munkájával nyolc hónap alatt épült fel 1928-ban: első-

sorban bérház céljaira, jövedelemtermelő üzlethelyiségekkel, részben egyházi alkalmazottak szolgálati lakásául is. Ez máig az egyik legkényelmesebb lakásokat magába foglaló impozáns épülete a városnak.

Közismert, hogy Nyíregyháza fejlődésének történelmi sarkköve az 1824-ben befejezett örökváltás: a város sikeres önfelszabadító összefogása az addigi földesúri szolgáltatások, kötelezettségek megszüntetésére - pénzbeli kielégítéssel. Már 1914-ben, a 90. évfordulón javasolta a képviselőtestületnek *Imre* János, hogy 10 év múlva érdemes lenne nagyobb szabású centenáris ünnepeket rendezni. Ennek megfelelően 1923-ban már megindultak az előkészítő munkák, majd amikor ezeket már távolabbról nézve is jelentősnek látták, az Országos Faluszövetség is vállalt nem kicsiny közreműködő részt a szervezésben és a lebonyolításban. Maga ez a Szövetség a háború végén szerveződött: Széchenyi szellemében igyekezett előmozdítani a városok és falvak egymást támogató életét, az egymásra utaltságot együttműködéssé fejlesztő alkalmakban, pl. kiállítások, vásárok formájában. Maguk a centenáris ünnepek pontosan a hajdani záróesemény napjának 100. évfordulóján, 1924. szeptember 13-án kezdődtek az evangélikus templomban: a belügyminiszter, akkor éppen Nyíregyháza országgyűlési képviselőjének, *Rakovszky* Ivánnak a beszédével és Budapest polgármesterének üdvözlő szavaival. Párhuzamosan nyílt meg az ipari és mezőgazdasági kiállítás és vásár: ezek a templom körüli kis tereken és a két evang. iskola termében, udvarain láthatók. A nyolcnapos rendezvénysorozatban országos szervezetek tartottak itt gyűléseket: a polgármesterek kongresszust, lelkészek, kereskedelmi és nővédelmi egyesületek vándorgyűléseket, művészek kiállításokat, régészek, orvosok szakmai találkozókat. A mai Kertvárosban sporttelepet nyitottak meg: ezen a magyar B-válogatott labdarugói szórakoztatták a közönséget.

Bencs Kálmán és fáradhatatlan munkatársai jól látták, hogy akkoriban Nyíregyháza egyáltalában nincs a megcsonkult ország figyelmének előterében: lám, itt az alkalom idehívni sok szakembert, vezető politikust, gazdasági szakembert, társadalmi tekintélyt, jöjjenek ide, nézzenek széjjel, érezzék magukat jól, s majd a továbbiakban segítsenek a fejlődésben, továbblépésben. Így is lett. A következő évek állami beruházásaiban, intézménytelepítésében láthatók az eredmények: a pénzügyigazgatósági épület /ma a múzeum és a levéltár otthona/, a vasutasok bérháza, a kórház újabb, nagyobb pavilonai, az államrendőrség három utcára nyíló csinos megyei-városi székháza, a Darnjanich-laktanya, stb. - A centenáriumi ünnepek idején Bencs is cikket írt a Nyírvidékben: *Nyíregyháza lelke* címmel. Kiemeli, hogy az itteni lakosok lokálpatriotizmusának lényege a tolerancia, a megértés távol van tőlük minden sovén befeléfordulás, elzárkózás. A város eddig is megbecsülte, ezentúl is szívesen látja más vidékek szülötteit, ha segítenek is együtt dolgozni a város jólétéért, polgári előrehaladásáért.

Szívesen járt Bencs tapasztalatszerzésre itthon és külföldön. 1925-ben Budapesten vesz részt a városok konferenciáján, majd ősszel a párizsi polgármesteri találkozóra delegálják. 1928 elején tagja lesz annak a zarándoklatnak, a megye és a város képviselőiben, amelyik az amerikai Kossuth-ünnepségekre hajózott át a tengeren magyarnapok rendezésére, Kossuth-szobor avatására. Ez utóbbi alkalommal Bencs a nyíregyházi Hősök temetőjéből vitt magával egy szelencében földet, s azt el is helyezte a szobor talapzatánál. /Élményeit a Nyírvidék négy áprilisi számában írta meg folytatólagosan./ 1929 nyarán Németországban, Svájcban tájékozódott a városok életéről, igazgatásuk gondjairól és itthon is használható eredményeikről.

Városépítő, fejlesztő, szépítő eredményeiről még néhány szó. A centenáriumi kiállításra is készülve fejtette ki, hogy egy-egy városnak meg kell tudnia magát "mutatni" - az adófizetőinek is, az erre járó idegennek is. Bár addig is voltak a városban *terek*, ezek Bencs idejében váltak rendezett, virágos *parkokká*: Buchwald székekkel, padokkal, sármentes utakkal. Magát a Sóstót is az ő idejében parkosították, alakították ki a sétányokat, ligetes részeket, állítottak székelykaput /*Dienes István terve szerint*/. A nyomorenyhítő ínségmunkákra kiutalt pénzt a tó "ikresítésére" használták föl: 1932-re kiépült a ma is használt /hideg/ strand kényelmes kabinsorokkal, ideillő kerítéssel, étkező és más szükséges épületekkel. - A Sóstóra vezető erdőszéli, városi út keleti szegélyén már Jósa András is jó példával járt elől villája építtetésével. 1926-ban Bencs is serkenteni kívánta a város tehetősebb polgárait, hogy a jó pengő életbelépése után, megszabadulva az infláció nyűgétől is, csinos nyári lakokat, villákat emeljenek, töltsék a nyarat itthon, a sóstói úti házukban, az erdő alján. Ő maga is építkezett az akkori 53. számú Bencs-teleken: s banki kölcsönrel, annak rátáblázásával készülhetett el a ma is elegánsan ható épület az Erdei kitérő közelében. Amikor váratlanul meghalt, a villa tulajdonjoga a két, kölcsönt folyósító pénzintézeté lett. A háború után tbc-s gyerekek gondozó kórháza, majd óvoda, mostanában már privatizált vállalkozói tulajdon. - A városközpont körzetébe vezettette a bujtosi bányatavak vizét: közteri locsolás céljára. Innen közvetlenül gumicsővel vettek vizet, vagy a locsolóautót tölthették fel portalanító útja előtt. És ezek a benti csapok segítették a tűzoltók munkáját is a vízellátással. - Sajnos, a városnak *ivóvíz-hálózattal* való ellátása a képviselőtestület sorozatos ellenállása miatt nem valósulhatott meg Bencs idejében, s még hosszabb évekig sem.

Városszépítő programjába tartozik Kisfaludy-Stróbl Zsigmond három szobrának idehozatala is: az 1928-ban a megyével együtt felállított hősi kompozíció az első háború elesettjeinek emlékére, egy kisebb finom márványszobor a sóstói fürdőépület számára /manapság a Júlia-fürdőt díszíti/, 1930-tól pedig a mai Benczúr téren áll a "Vénusz születése" c. bronzmű. Ez annak idején sokkal gondozottabb fás-parkos környezetben állt ugyanitt, a szoborhoz tartozó vízmoz

Bencs Kálmán
(Barsó Endre festménye)

gás is működött. - Debreceni kollégája tervét követve végeztette el a Morgó, az ekkor központosított nagy temető parcellázását: az utaknak kettős, kanadai nyárfasorokkal való szegélyezését, a vastéglákból épített, egy-egy reliefszítéssel ellátott hosszú kerítést az impozáns kapuval. Szervezte, támogatta új középiskolák megnyitását: amikor lehunyta a szemét szülővárosának *nyolc* középiskolája volt, túlnyomólag az egyházak kezelésében, fenntartásában.

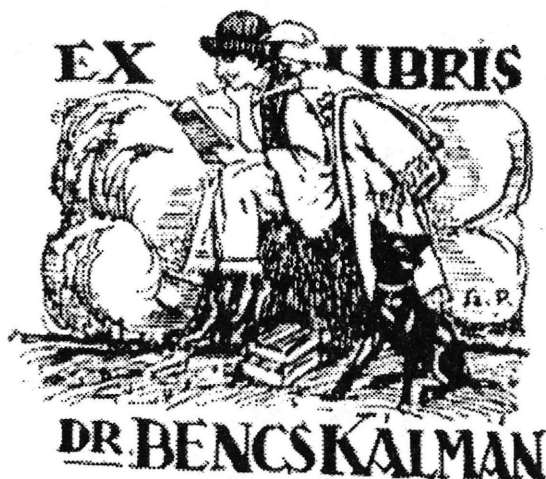
Nincs itt hely mindazoknak a társadalmi egyesületeknek a felsorolására, ahol elnökként, részvevőként megjelent, a jó törekvéseket segítette. A legrégebb bizonyára az 1944-ig működött Polgári Olvasó Egylet utolsó éveiben pedig talán a Bessenyei Kör segítette leginkább. Találó a megállapítás, hogy ő maga nem volt művelője a körben folytatott művészetek egyik ágának sem, de értette, érezte, tudta, hogy szakosztályainak működését szakadatlanul támogatnia kell, kiállításainak a városháza dísztermét fel kell ajánlania, a hangversenyeken jó példával előljárva kell résztvennie. Elnöksége idején lendült fel újra a Kör aktivitása a háború utáni pangó évtized múltával és megindult egy önálló folyóirat is a Kör kiadásában, az 1944-ig megjelent Szabolcsi Szemle. - Kiss Lajos múzeumigazgató javaslatára látott vendégül a város a harmincas évek elején nyaranta 5-6 festőnövendéket, Rudnay mester tanítványait egy valóságos művésztelep kialakításának kezdeteként. Halála ennek a szép kezdeményezésnek is végét jelentette, a háború után is csak jóval később indult újabb, tartósabb folytatás.

1933 januárjában ünnepelték polgármesteri működésének 15. évfordulóját. Ekkoriban azonban már gyakran érték őt támadások is. 1933 nyarán, a Szabolcsi Hétfő c. lap júl. 24-i számában "Nyíregyházi csendélet" címmel közölt támadást gazdálkodási szabálytalanságokat emlegetve a képviselőtestületben a város autójának tartását tartották szabályellenesnek. Ez utóbbit hamar kivédte: megvolt a belügyminiszteri engedély erre a speciális beruházásra. Az újságíró ellen sajtópert indított, maga ellen az alispánnál fegyelmi vizsgálatot kért. A perben elsőfokon 15 napi fogházat mértek az újságíróra, a tábla ezt 1500 pengő pénzbüntetésre változtatja, hangsúlyozván, hogy a felhozott vádak az újságíró nem tudta bizonyítani. Majd a Kúriáig is eljut az ügy: az ítéletet enyhítették azzal az indokkal, hogy a cikk nem terjedhetett széles körben, mert a kiadótulajdonos még "időben" megtiltotta, hogy a szám kikerüljön a nyomdából. A spanyol-járvány után maradt szívdzavarok alkalmilag felerősödtek. 1934 nyarán még melegen ünneplik annak 25 éves évfordulóját, hogy városházi tisztviselő lett, de már októberben leállítatja a minden évben szokásos Kálmán-napi ovációt. Régebben ilyenkor a tűzoltók fáklyás felvonulást rendeztek, a helyőrségi katonazenekar szerenádot adott: most még a városházi "fogadás" is elmaradt, csak egy kitett ívre írhatta alá a nevét minden jókívánsághozó. A szűk családi körben töltött karácsonyi napok után, 27-én délelőtt kissé későbbben indult a hivatalba, a félúton felbukott, s mire orvos érkezett, az már csak a beállott halált állapíthatta meg.

A városháza nagytermében ravatalozták fel. Koporsója mellett cserkészek, a város tisztviselői, a képviselőtestület tagjai felváltva álltak tiszteleti őrséget. Az egyházi szertartás nagy papi segédlettel ment végbe, a gyászmenet a Vay Ádám (=Dózsa György/ utcán vonult a Morgóig, s amerre elhaladt, az üzletek redőnyeit tompa zajjal húzták le: a boltot bezárták a gyászmenet arravonulása idejére. Halálának évfordulóján eleinte összehangolt küldöttségek koszorúzták meg sírját: ezekről a lapok is megemlékeztek. Hamarosan jött a háború s az évfordulóról is, az agilis, széles intelligenciájú, jó műízléssel rendelkező férfiről is mind kevesebb szó esett. 1945 után pedig már inkább csak pejoratív tartalmú, olykor hajmeresztő vádak formájában emlegették, ejtettek róla szót, vagy a Sóstói úti villáról...

Két évvel halála után a képviselőtestület megbízta Barzó Endrét, az akkor már jó nevet szerzett idevaló festőművészt, hogy készítse el Bencs Kálmán portróját. Mivel Barzó nem találkozott Bencs Kálmánnal, fényképek alapján dolgozott. A várost szolgáló tisztviselőt mutatja a kép: asztal mellett áll, komoly méltósággal tekint előre.

I/melléklet

Szalay Pál grafikája

Mögötte a gör. kat. templom tornya s egy tanyabokor távlati képe - jelképezve a város minden rendű és rangú lakóját is, akiknek a város első embereként Bencs nemcsak lakótársa, hanem vezetője is volt. 1937. február végén leplezték le a képet, ünnepélyes keretek között /Nyírvidék Szabolcsi Hírlap, 1937. febr. 26. 28./ A kép a Jósa András Múzeumba került.

Befejezésül

Dolgozatom dokumentumanyagát illetően: használtam a városra vonatkozó nyomtatott összefoglalásokat, a korabeli helyi sajtónak az érintett személyekre vonatkozó cikkeit, az itthoni könyvtárunkban meglevő helytörténeti írásokat, nagyra nőtt családi cédulagyűjteményünk idevágó, használható adatait. Nem utolsó sorban pedig öreg nyíregyháziaknak, éppenséggel családjaink tagjainak közléseit, visszaemlékezéseit. Természetesen erősen megszűrtem, a pályázati írás terjedelmi határaihoz igazodva.

Célom, lényegében kitűzött feladatomból az volt, hogy e három itteni polgármesternek, mint a Bencs-család ezen ágához tartozó személyeknek életét, munkásságát ismertessem. Ezért zárulhat a dolgozat a IV. generáció bemutatásával, tekintet nélkül arra, hogy a későbbiek, esetleg más ágbeliek sorában is találhatók kiemelkedő személyiségek, esetleg városházi dolgozók is.

Végül: így szerettem volna - kései utódként - családtagi tiszteletemet is leírni a Bencs-ősöknek. Ha tudniillik az 5. és 6. generáció tagjait is odarajzoltam volna az elkezdett családfára, akkor alulra magamat is oda kellett volna írnom. Hiszen apai nagyanyám Bencs-lány volt: szó is van itt róla. Nem ismerhettem őt, s ezért sem tudtam olyan részletesen bemutatni őt, amennyire egy unokától elvárható lett volna.

A felhasznált, idézett irodalom

A./ Összefoglaló feldolgozások

Lukács Ödön, Nyíregyháza... város története, Nyh. 1886.

Geduly Henrik, Nyh. az ezredik évben Nyh. 1896.

Szabolcs vármegye - a *Borovszky*-sorozatban, Bp. 1900.

Hunek Emil /szerk/ Nyh. és Szabolcs vm. községei Bp. 1931.

Urbán Teréz, Nyh. utcanévei Bp. 1978.

Utcák, terek, emléktáblák. Fejezetek a régi Nyh. életéből I-III. Nyh. 1984-1986-1989

B./ Részletkérdésekkel kapcsolatban

Németh Zoltán: Tirpákokra vonatkozó iratok Nyh történetéhez 1757-1797. = Szabolcs m-i helytörténetírás I-II. Nyh. 1979: 351-380.

Németh Zoltán: Testamentumok, osztályos egyezségek Nyh-n 1759-1792. Nyh. 1987.

László Géza: Nyh mezőváros tanácsa 1838-1848. = SzSzB-i Levéltári Évkönyv, X. köt. Nyh. 1994. 93-114.

Bene János: Nyh-i huszárok, Nyh. 1991.

A Kossuth-alapítvány és pályázat kapcsán: *Galambos Sándor, a Kossuth-alapítvány, SzSzB m-i Sz. 1994. 3.: 422-430.*

Milotay I. levele az öregdiákok Emlékkönyvében, Nyh. 1936: 125. - Az iskola Értesítőjében olvasható az 1900. évi jelentés a pályázatról. Ekkor négyen adták be dolgozatukat. Kettőt emeltek ki. Az alapítványi jutalmat *Bartos Sándor* nyerte. Majd: "mivel a másik dolgozatot írója, *Milotay István*, a történelemből szintén jeles és egyébként is szorgalmas tanuló, a *főgimnázium* pénztárából, számára is, külön jutalmul 50 koronát utalványozza bizottság. 1900. márc. 15-én "a jutalom díjakat *Bencs László* polgármester buzdító beszéd kíséretében osztotta ki" /155/.

A felsőker. iskoláról: A nyhi Széchenyi I. közgazd. szakközépisk. Évkönyve az iskola fennállásának 75. évfordulójára. Szerk. *Sarif Mohamedné*, Nyh. 1993.

A Faluszövetség és a kiállítás: *Bodor Antal: Száztíz ... kiállítás*, Bp. 1926. - Újabbban: *Nyíregyháza története*, Nyh. 1987. Szerk. *Cservényák L. és Mező A.* 175-179.

A Kossuth zarándoklatról: *Faragó L.* könyve *Békés*, 1925. /9/. - *László G.* SzSzB-i Sz. 1994. 4: 572-576.*

* A dolgozat szerzője 1995. november 17-én átvette az 1995. évi megyei nonismereti pályadíjat. November 22-én meghalt.